

กระบวนการสร้างสรรค์ละคร: เครื่องมือการเรียนรู้ วิถีประชาธิปไตยของเยาวชน

The Process of Creating Performance: The Tools of Teaching Democracy to Youth

กุสุมา เทพรักษ์ และ อุบลวรรณ หงษ์วิทยากร

บทคัดย่อ

การพัฒนาเยาวชนเพื่อให้มีวิถีประชาธิปไตยนั้นควรจัดขึ้นสำหรับเยาวชนอายุระหว่าง ๑๔-๑๘ ปี เพราะเป็นช่วงที่มีการพัฒนาความคิดทางการเมืองที่เป็นนามธรรม และสามารถคิดเชิงซับซ้อนได้ กอปรกับเป็นวัยที่กำลังหาความหมายให้กับชีวิตและกำลังก่อร่างตัวตน (Identity) จึงต้องการการแสดงออก และต้องการการยอมรับจากสังคมสูง กระบวนการที่จะใช้พัฒนาวิถีประชาธิปไตยนั้นสอดคล้องกับ ทฤษฎีการเรียนรู้ตามแนว Constructivism ที่เน้นให้ผู้เรียนรู้สร้างความรู้ด้วยตนเองจากการลงมือทำ จึงทำให้เกิดคุณลักษณะคิดเป็น ทำเป็น เน้นการพัฒนาการคิดและจิตสำนึกผ่านกระบวนการกลุ่มที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วมในการทำงาน โดยใช้กระบวนการสร้างสรรค์ละครของเยาวชน ทั้งขั้นเตรียมการแสดง การแสดง และการประเมินผลหลังการแสดง เป็นเครื่องมือที่ใช้เพื่อให้เกิดการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ การแสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การเอาใจเขามาใส่ใจเรา การคิด การเผชิญปัญหา ความรับผิดชอบ และอื่นๆ อีกมากมาย อันนำไปสู่การพัฒนาเยาวชนให้เกิดการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยได้ในที่สุด

คำสำคัญ: กระบวนการ/สร้างสรรค์/ละคร/เครื่องมือ/ประชาธิปไตย/เยาวชน/การเรียนรู้

Abstract

Youth development that promotes democracy should occur between the ages of 14 and 18, because abstract and complex thinking that lends itself to political thought appears and is most impressionable at that stage. Furthermore, youth is the time when one begins to discover the meaning of life and to forge one's own identity, thus wanting to express one's own opinion and gain increasing recognition from society. The process used to develop the democracy conforms to the theory of Constructivism, which focuses on the creation of self-learning by doing. This process will enable teenagers to think on

their own, take action by themselves, and, most importantly, emphasizes the development of independent thought and awareness through knowledge-sharing within a group. Participatory group work in The Process of Creating Youth Theater, beginning with pre-production and continuing through performance, post-production and evaluation, is the tool that creates the democratic learning process. Expressing one's opinion, listening to others' points of views, being thoughtful, being responsible, using critical thinking skills, problem-solving, and so forth, will develop democracy in youth and in young adults.

KEYWORDS: PROCESS / PRODUCE / DRAMA / TOOL / DEMOCRACY / YOUTH / LEARNING

บทนำ

“คุณภาพของประชาธิปไตย อยู่ที่คุณภาพของประชาชนเป็นสำคัญ ถ้าประชาชนมีคุณภาพดี ประชาธิปไตยก็มีคุณภาพดีด้วย ถ้าประชาชนมีคุณภาพต่ำ ประชาธิปไตยก็จะเป็นประชาธิปไตยอย่างเลวด้วย เพราะคุณภาพของประชาธิปไตยขึ้นต่อคุณภาพของประชาชน และคุณภาพของประชาชนก็ขึ้นต่อคุณภาพของการศึกษา” (พระธรรมปิฎก, ๒๕๔๖ หน้า ๔) นอกจากนี้ท่านพุทธทาสยังกล่าวอีกด้วยว่า ประชาธิปไตยจะเป็นอันตรายมาก ถ้าประชาชนเป็นคนไม่ดี จะกลายเป็นพลกิโลกนี้ให้เป็นนรก (พุทธทาสภิกขุ, ๒๕๔๙) หากต้องการพัฒนาคุณภาพประชาชนเพื่อประชาธิปไตยที่มีคุณภาพควรใช้การศึกษาเป็นกลไกในการขับเคลื่อน เพราะเป้าหมายที่แท้จริงของการศึกษาคือการพัฒนาความเป็นพลเมืองในสังคม (วิทยากร เชียงกูล, ๒๕๔๔; ประเวศ วะสี, ๒๕๕๐)

การเตรียมประชาชนหรือพลเมืองให้สามารถเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งเพื่อประโยชน์สุขของสังคมนั้น เป็นการจัดการศึกษาและการขัดเกลาทางการเมืองที่ควรก่อตัวตั้งแต่วัยเด็ก เพราะวัยเด็กจะเป็นต้นกำเนิดของความเชื่อ ทศนคติ พฤติกรรมทางการเมืองต่างๆ เป็นการเริ่มต้นการสร้างลักษณะนิสัยเฉพาะของบุคคล

ทางการเมือง และมีผลต่อพฤติกรรมทางการเมืองในวัยผู้ใหญ่ด้วยโรงเรียนจึงเป็นแบบอย่างแนวปฏิบัติในเรื่องของประชาธิปไตยเพื่อเด็กจะได้เข้าใจในเรื่องของสิทธิและหน้าที่ของตน แต่การจัดการศึกษาในลักษณะดังกล่าวอาจไม่เพียงพอต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่มีสภาพไร้ระเบียบ (Chaotic Society) เช่นปัจจุบัน เพราะลักษณะของประชาธิปไตยประกอบด้วย ๒ ลักษณะ คือ ๑. ระบบวิถีชีวิตของคนในสังคมและ ๒. ระบบการเมืองและการปกครอง โดยมองว่าหากสร้างเสริมความคิดรวบยอด ทศนคติให้กับพลเมืองเพื่อนำไปสู่ระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ต้องปูพื้นฐานทางด้านวิถีชีวิตในสังคมให้เกิดความมั่นคงเสียก่อน ระบบการเมืองและการปกครองก็จะพัฒนาขึ้นอย่างถูกต้องสมบูรณ์ โดยในการขัดเกลานี้ควรอยู่ในวัย ๑๔-๑๘ ปี เพราะช่วงอายุนี้นับเป็นจุดสำคัญในการพัฒนาบุคลิกภาพ เป็นช่วงที่กำลังจะสร้างเอกลักษณ์ที่มีความหมาย (Meaning Identity) และแสวงหาบทบาทที่เหมาะสมในสังคมและเป็นวัยที่มีความต้องการหลากหลาย อาทิ ความต้องการที่จะเข้าถึงสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ต้องการเข้าใจว่าตนมีสิทธิและหน้าที่อย่างไรในสังคมต้องการหาซึ่งในรสแห่งดนตรีและศิลปะ ต้องการใช้เวลา

ว้างให้เป็นประโยชน์ ต้องการปรับปรุงตนเองและมีความสามารถดำรงชีวิตอยู่และทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ และต้องการปรับปรุงความเสมอภาคในการคิดอย่างมีเหตุผล และมีความสามารถในการแสดงความคิดเห็นของตนเองได้อย่างแจ่มแจ้ง (สุชา จันทน์เอม, ๒๕๒๙) ดังนั้นจึงเป็นวัยที่ควรจัดให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนและของชาติ ให้อำนาจการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างเสรี และให้รู้จักยอมรับความคิดเห็นผู้อื่น อันเป็นพฤติกรรมของเยาวชนในวิถีประชาธิปไตย และจากลักษณะความต้องการและความสนใจของวัยนี้ จะเห็นได้ว่าเป็นระยะของการมีสภาพหลักการเหตุผลจึงเป็นวัยที่มีความเหมาะสมที่จะปลูกฝังการคิดอันจะนำไปสู่การพัฒนาวิถีประชาธิปไตยได้

ทั้งนี้ การเรียนรู้ที่มีผลสัมฤทธิ์ที่ดี ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้และสร้างความรู้ด้วยตนเอง ตามแนวความคิด constructivism โดยมีหัวใจของการเรียนรู้อยู่ที่การคิดเป็น ทำเป็น เพชฌัญฐานการณ์ได้อย่างเหมาะสม เน้นกระบวนการเรียนรู้แบบสร้างความรู้ด้วยตนเองผ่านการปฏิบัติและลงมือทำ ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนสามารถประยุกต์สิ่งที่ได้เรียนรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ผลของการเรียนรู้คงอยู่ยาวนานและการจะสร้างความรู้แก่ตนเองได้นั้น ต้องผ่าน “การศึกษาที่ดี” คือ การให้โอกาสผู้เรียนได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมและสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ เพื่อให้เกิดการสร้างความรู้แก่ตนเอง (พารณ อิศรเสนา ณ อยุธยา และ จีระ หงส์ลดารมภ์, ๒๕๔๕) การจัดกิจกรรมที่ดีจึงควรเป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้แสดงบทบาทและความสามารถของตนเองให้มากที่สุดเพื่อจะได้มีการพัฒนาตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้ และเป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพ มีระเบียบวินัย รู้จักการคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น สามารถเข้าใจถึงกระบวนการ

ปกครองแบบประชาธิปไตยได้ในที่สุด (โรม วงศ์ประเสริฐ, ๒๕๔๕)

ละครก็จัดเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ใช้พัฒนากระบวนการเรียนรู้จากการทำงานและความรับผิดชอบร่วมกันได้ การเรียนรู้สามารถนำไปใช้ได้จริงและบูรณาการกับชีวิตได้ ละครยังช่วยพัฒนามนุษย์ในด้านต่างๆ ทำให้ผู้ร่วมกิจกรรมรู้จักการถ่ายทอดความคิด เพื่อนำเสนอหรือแสดงออกในทางสร้างสรรค์ได้ ทำให้เข้าใจเพื่อนมนุษย์ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและกระตุ้นความสนใจได้ (โชติกร เก่งเชตรกิจ และผดุง อารีพันธุ์, ๒๕๒๙; ฉวีวรรณ กีนาวงศ์, ๒๕๒๐) ละครจึงจัดเป็นกิจกรรมที่มีคุณประโยชน์และเอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ความว่า “การละคร นอกจากจะเป็นเครื่องบันเทิงและให้ความสุขแล้ว ยังเป็นวิถีแห่งการศึกษาที่สำคัญ เพราะละครเป็นสิ่งที่จะโน้มน้าวจิตใจคนให้เห็นผิดเห็นชอบได้ ทำให้จิตใจสูงขึ้น” (อ้างถึงใน ฉวีวรรณ กีนาวงศ์, ๒๕๒๐)

จึงเป็นการสมควรยิ่งที่จะใช้กระบวนการละคร เป็นเครื่องมือเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยให้แก่เยาวชน ซึ่งเป็นการเรียนรู้ตามแนวคิด Constructivism ที่อาศัยกระบวนการกลุ่มเป็นกิจกรรมในการพัฒนาการคิดและจิตสำนึกของเยาวชนให้ไปสู่สภาวะที่เข้าใจตนเอง เพื่อนมนุษย์ เข้าใจความเป็นไปของโลก และตระหนักถึงศีลธรรมนำชีวิต (โครงการสื่อชาวบ้าน อ้างถึงใน สถาบันคลังสมองของชาติ, ๒๕๔๙) อันเป็นปัจจัยที่สอดคล้องกับหลักการสำคัญที่ทำให้เยาวชนอยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์ที่แตกต่างหลากหลายในสังคมประชาธิปไตยได้ด้วย

คุณลักษณะที่สะท้อนวิถีประชาธิปไตย

ในเบื้องต้น มีนักวิชาการและหนังสือที่นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะที่สะท้อนวิถีประชาธิปไตยไว้อย่างหลากหลาย ทั้ง จรูญศรี มาดิลโกวิท และคณะ (๒๕๕๐) ชัยอนันต์ สมุทวณิช (๒๕๔๑) อีเบน สไตน์ (อ้างถึงใน อมร รักษาสัตย์ และคณะ, ๒๕๔๓) ได้นำเสนอคุณลักษณะที่สะท้อนวิถีประชาธิปไตยทั้งหมด ๑๐ ประการ ดังนี้ ๑) มีความรู้ ความเข้าใจทางการเมือง การปกครอง อาทิ การรู้จักบทบาทหน้าที่ รู้จักสถานภาพของตนที่เป็นอยู่ เป็นต้น ๒) รู้รักสามัคคี ศรัทธาและเชื่อมั่นในพลังของประชาชน ๓) ยึดมั่นคุณธรรม อาทิ ซื่อสัตย์ กตัญญู เอื้ออาทร จริงใจ เสียสละ ประหยัดอดออม ยึดหลักแห่งความสมัครใจ ยึดหลักยุติธรรม และเชิดชูชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ๔) ใจกว้าง อาทิ ยอมรับความแตกต่างหลากหลาย รับฟังความเห็นผู้อื่น เข้าใจผู้อื่น อดทนต่อความขัดแย้ง มีขันติธรรม ประนีประนอม เป็นกลาง ไม่มีอคติ มีวุฒิภาวะทางอารมณ์ ๕) เคารพสิทธิเสรีภาพผู้อื่น อาทิ ศรัทธาและเชื่อมั่นในศักดิ์ศรีของมนุษย์ ยึดหลักมนุษยชน ยอมรับและเคารพในสิทธิหน้าที่ของบุคคล ให้เกียรติซึ่งกันและกัน มีความเสมอภาคและยอมรับความเสมอภาคระหว่างบุคคล เน้นอิสระเสรีของปัจเจกบนฐานของส่วนรวม ยอมรับเสียงข้างมาก ๖) มีจิตสาธารณะ อาทิ สร้างสรรค์งานเพื่อให้เกิดประโยชน์กับสังคม คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน ตระหนักถึงประโยชน์และปัญหาในฐานะสมาชิกของชุมชน ประเทศ โลก มีวิถีชีวิตที่ไม่ส่งผลร้ายต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อม ๗) มีความรับผิดชอบ อาทิ รับผิดชอบต่อตนเอง และสังคม มีวินัยในตนเอง เคารพระเบียบสังคม ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ทำงานร่วมกับผู้อื่น

ได้ และทำงานอย่างเต็มความสามารถ เต็มเวลา ๘) เชื่อมมั่นในปัญญาและเหตุผล อาทิ ใช้ปัญญาและเหตุผลในการแก้ปัญหา คิด วิเคราะห์อย่างเป็นระบบ แสดงความเห็นอย่างมีเหตุผล แก้ปัญหาโดยไม่ใช้ความรุนแรง ๙) ยึดมั่นในกฎหมาย ๑๐) มีส่วนร่วมทางการเมือง อาทิ มีจิตสำนึก ค่านิยมประชาธิปไตย มีส่วนร่วม เอาใจใส่ในกิจการบ้านเมือง รับรู้ ติดตาม ข่าวสารบ้านเมือง กล้าเสนอความเห็นต่อส่วนรวม กล้าเสนอตนเองในการทำหน้าที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา

การสร้างสรรค์ละคร: เครื่องมือสำหรับการพัฒนาการคิด จิตสำนึก ผ่านกระบวนการกลุ่ม

นักคิดทฤษฎีหลายท่าน อาทิ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (๒๕๕๕) นรินทร์ชัย พัฒนพงศ์ (๒๕๕๗) ศรีประภา เพ็ชรมีศรี (๒๕๕๓) ลิขิต วีระเวทิน (๒๕๕๑) วีรยุทธ บุญมี (๒๕๕๗) ประเวศ วะสี (๒๕๕๐) กรมวิชาการ (๒๕๕๒) พุทธทาสภิกขุ (๒๕๕๙) ว.วชิรเมธี, วุฒิพงษ์ เปรียบจริยวัฒน์ และอัญชลีพร กุสุมภ์ (๒๕๕๐) ยุค ศรีอาริยะ (๒๕๕๒) ชัยอนันต์ สมุทวณิช (๒๕๔๑) พิทยา ว่องกุล (๒๕๕๒) ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (๒๕๕๕) และสืลาภรณ์ นาคทรพร (๒๕๓๙) ได้เสนอกระบวนการส่งเสริมวิถีประชาธิปไตยผ่านแนวทางที่หลากหลาย อาทิ พลเมืองในวิถีประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมทางการเมือง ประชาสังคม การเสริมพลังอำนาจ (Empowerment) ด้านการคิด จิตสำนึกแห่งคุณธรรม วัฒนธรรมทางการเมือง และสังคมคุณภาพหรือชุมชนเข้มแข็ง : กระบวนการกลุ่มที่นำไปสู่ประชาธิปไตยที่ยั่งยืน หากนำมาแยกตามองค์ประกอบของวิถีประชาธิปไตย ๓ ด้าน

คือ ปัญญา จิตใจ และพฤติกรรม สามารถสรุปได้ดังนี้

๑. การเสริมพลังอำนาจด้านการคิด พลเมืองในวิถีประชาธิปไตย วัฒนธรรมทางการเมือง และสังคมคุณภาพหรือชุมชนเข้มแข็ง สิ่งเหล่านี้ “พัฒนาผ่านกระบวนการทางปัญญา ด้วยการพัฒนาการคิด” ให้เกิดการคิดวิเคราะห์อย่างมีระบบ ใช้หลักเหตุและผลมากกว่าอารมณ์ สิ่งเหล่านี้จะพัฒนาองค์ประกอบวิถีประชาธิปไตยด้านปัญญาได้

๒. จิตสำนึกแห่งคุณธรรม วัฒนธรรมทางการเมือง และสังคมคุณภาพหรือชุมชนเข้มแข็ง สิ่งเหล่านี้ “พัฒนาผ่านจิตใจและจิตสำนึก” โดยเน้นที่การร่วมใจกันประกอบกิจการงานเพื่อส่วนรวมและเคารพในความแตกต่างหลากหลาย อดทน อดกลั้น เพื่อให้งานลุล่วงหากพัฒนาสิ่งเหล่านี้ได้จะพัฒนาองค์ประกอบของวิถีประชาธิปไตยด้านจิตใจได้

๓. การมีส่วนร่วมทางการเมือง ประชาสังคม วัฒนธรรมทางการเมือง และสังคมคุณภาพหรือชุมชนเข้มแข็ง สิ่งเหล่านี้ “พัฒนาผ่านพฤติกรรมที่สะท้อนผ่านกระบวนการกลุ่ม” ที่อาศัยการทำงานร่วมกัน ร่วมแรงกันสร้างสรรค์งาน เพื่อให้ผลประโยชน์ส่วนรวมสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้หากสามารถพัฒนาตามข้อเสนอแนะเหล่านี้ได้ก็จะสามารถพัฒนาองค์ประกอบของวิถีประชาธิปไตยด้านพฤติกรรมได้

จึงกล่าวได้ว่า การพัฒนาปัญญา จิตใจ และพฤติกรรมในวิถีประชาธิปไตยสามารถกระทำได้โดยการพัฒนาผ่านกิจกรรมที่อาศัยกระบวนการกลุ่มที่พัฒนาการคิดและจิตสำนึกเพื่อทำให้เกิดวิถีประชาธิปไตยขึ้นโดยมีรายละเอียดดังนี้

๑) การพัฒนาการคิด

จากงานวิจัยเรื่อง การศึกษาเพื่อพัฒนาต้นแบบของกิจกรรมเพื่อการปลูกฝังทัศนคติและวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยสำหรับชุมชนประชาธิปไตยในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา (เอกศักดิ์ ยุกตะนันท์, ๒๕๔๗) พบว่ารัฐไทยทรงความเป็นใหญ่ด้วยการใช้ระบบการศึกษา และประชาสัมพันธ์สร้างความเข้มแข็งให้กับจิตสำนึกแบบอุปถัมภ์และอำนาจนิยม ผ่านลัทธิชาตินิยมโดยผลักดันให้ครูและผู้ปกครองมีบุคลิกแบบอำนาจนิยม ใช้อำนาจในการควบคุมพฤติกรรมและวางแนวทางการดำเนินชีวิตแก่เยาวชนอย่างเบ็ดเสร็จ “ไม่เปิดโอกาสให้เยาวชนไทยมีเสรีภาพที่จะคิดเรียนรู้ และแสวงหาความหมายของชีวิตและสิ่งต่างๆ ด้วยตนเอง ทำให้เยาวชนไทยส่วนใหญ่อ่อนแอทางความคิดและมีบุคลิกภาพแบบอำนาจนิยมเช่นเดียวกับผู้ใหญ่” หากเราสามารถพัฒนาการคิดได้ ก็จะสามารถพัฒนาวิถีประชาธิปไตยได้เช่นเดียวกัน

พระธรรมปิฎก (อังกูรใน ทิศนา แหมมณี และคณะ, ๒๕๔๔) ได้กล่าวไว้ว่า “กระบวนการคิดเป็น เป็นสิ่งที่พัฒนาได้ ฝึกฝนได้ โดยกระบวนการที่เรียกว่า การศึกษา” ซึ่งเชดคักดี โฆวาลินธุ์ (อังกูรใน ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ และดารณี คำวังนัง, ๒๕๔๙) ได้สรุปแนวทางการวิจัยและทดลองเพื่อพัฒนาการคิดไว้ ๓ แนวทาง คือ ๑) การสอนเพื่อให้เกิด (Teaching for Thinking) เป็นการสอนที่เน้นเนื้อหาวิชาการ โดยมีการปรับเปลี่ยนเพื่อเพิ่มความสามารถในการคิดให้แก่เด็ก ๒) การสอนการคิด (Teaching of Thinking) เป็นการสอนที่เน้นเกี่ยวกับกระบวนการทางสมองที่นำมา

ใช้ในการคิด โดยเฉพาะการปลูกฝังทักษะการคิดโดยตรง ไม่เกี่ยวกับเนื้อหาวิชาเรียน ๓) การสอนเกี่ยวกับการคิด (Teaching about Thinking) เป็นการสอนที่เน้นการใช้ทักษะการคิดเป็นเนื้อหาสาระของการสอน โดยการช่วยเหลือให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ และเข้าใจกระบวนการคิดของตนเอง สามารถควบคุม ตรวจสอบความรู้ของตนเองได้

งานวิจัยเรื่องการวิเคราะห์ทอิกมานของปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการคิดวิจารณ์ (วัยญา ยัมยวน, ๒๕๔๗) ได้เสนอความจริงจากการสังเคราะห์งานวิจัยจำนวน ๕๗ เล่ม ในช่วงระหว่างปี พ.ศ.๒๕๒๕ – ๒๕๔๗ ว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการคิดวิจารณ์สูงสุดคือ ปัจจัยด้านการสอน อันประกอบด้วย สื่อการสอน วิธีสอน และสิ่งแวดล้อมในการเรียนการสอน ขณะเดียวกันวิธีการสอนและสื่อการสอนส่งผลต่อการคิดวิจารณ์ของผู้เรียนในระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษามากกว่าปัจจัยอื่นๆ และการคิดวิจารณ์ส่งผลต่อความสามารถในการแก้ปัญหาของผู้เรียนระดับประถมศึกษาและมัศึกษามากกว่าปัจจัยอื่นๆ จากงานวิจัยจะเห็นได้ว่า หากผู้เรียนขาดความสามารถด้านการคิดก็จะส่งผลต่อการแก้ปัญหาในที่สุด

ขณะที่บรุนเนอร์ (Brunner) (อ้างถึงใน ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ, ๒๕๕๑) เสนอไว้ว่าเด็กจะเกิดความคิดได้ต้องเริ่มต้นจากการได้ลงมือทำเสียก่อน การกระทำจะทำให้เด็กค่อยๆ เกิดความคิด สร้างจินตนาการเข้าใจสิ่งที่เป็นนามธรรมได้ในภายหลัง ซึ่งทฤษฎีการเรียนรู้ แบบสร้างองค์ความรู้ (Constructivism) เน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการสำรวจและลงมือปฏิบัติจริงจึงจัดเป็นการสอนที่ทำให้เด็กคิดเป็น การให้เด็กเป็นผู้ลงมือปฏิบัติจริงนั้น เด็กจะสามารถพัฒนาการ

คิดด้วยการเชื่อมโยงความหมายของสิ่งต่างๆ รอบตัวที่ตนพบเห็นในชีวิตประจำวันได้ (นภเนตร ธรรมบวร, ๒๕๔๙)

๒) การพัฒนาจิตสำนึก

งานวิจัยจิตสำนึกทางการเมือง ของ สิริวรรณ ศรีพหล (๒๕๔๗) ศึกษาการพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลโลกสำหรับเยาวชนตามแนวพุทธธรรมพบว่าองค์ธรรมที่มีความเหมาะสมมาก และสามารถนำไปสู่การพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลโลกของเยาวชนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ มีอยู่ ๓ องค์ธรรม คือ ๑) อิทธิบาท ๔ ๒) ปฏิจลสมุปปาท และ ๓) พละ ๔ และเมื่อนำองค์ธรรมไปพัฒนานักเรียน พบว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ได้รับการสอนแบบเผชิญสถานการณ์ และตัดสินใจแก้ปัญหาสูงกว่าก่อนเรียนกิจกรรมจึงเป็นสื่อที่สามารถกระตุ้นหรือสร้างเสริมจิตสำนึกให้แก่เยาวชนได้ และการพัฒนาจิตสำนึกทางการเมืองที่นำไปสู่พฤติกรรมประชาธิปไตยนั้น หากผู้เรียนที่มีจิตลักษณะ ๓ ประการตามทฤษฎีต้นไม้วชิธรรมของ ดวงเดือน พันธุมนาวิน ประกอบด้วย ความสามารถทางกรูคิดสูง สุขภาพจิตดี (การเอาใจเขามาใส่ใจเรา: Empathy) และประสบการณ์ทางสังคมสูง จะเป็นผู้มีจิตประชาธิปไตยสูงกว่า และผู้มีจิตประชาธิปไตยสูงย่อมส่งผลต่อพฤติกรรมประชาธิปไตยอย่างชัดเจน

กิจกรรมที่ใช้ส่วนใหญ่และเป็นข้อเสนอให้ใช้เพื่อพัฒนาจิตสำนึกนั้น เน้นไปที่การรวมตัวกันทำกิจกรรมร่วมกัน การร่วมมือร่วมใจ การมีส่วนร่วมในกิจการของกลุ่มและสังคมการเผชิญปัญหาและร่วมกันหาข้อแก้ไข การทดลองปฏิบัติ การเรียนรู้เชิงประจักษ์ การแสดงละคร โดยในการกระตุ้นให้เกิดการสื่อสารและการแลกเปลี่ยน

เรียนรู้เพื่อให้เยาวชนเกิดความสนใจ ในกิจกรรมนั้นๆ โดยแนะนำให้ใช้ เกม การแสดงละคร และ เพลง เป็นตัวกระตุ้นความสนใจและใช้ในการพัฒนาจิตสำนึก เป็นต้น ทั้งนี้กิจกรรมและละครจึงเป็นสื่อที่สามารถกระตุ้นหรือสร้างเสริมจิตสำนึกให้แก่เยาวชนได้ โดยเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมจะได้พัฒนาลักษณะร่วมกันคือการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม อันเป็นส่วนประกอบสำคัญของการมีจิตสำนึกสาธารณะหรือจิตสำนึกส่วนรวม เป็นต้น และปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างหรือพัฒนาจิตสำนึกด้านต่างๆ คือ การเปิดรับสื่อ การใช้ละคร และ การศึกษา ซึ่งกลุ่มองค์กรรัฐนิยมใช้การแสดงและละครในการรณรงค์เพื่อกระตุ้นเตือนและพัฒนาจิตสำนึกมากที่สุด

๓) กระบวนการกลุ่ม

งานวิจัยหลายฉบับเสนอความคิดเห็นสอดคล้องกันว่าการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยนั้นควรเน้นที่การใช้กระบวนการกลุ่มและการทำงานแบบร่วมมือ อาทิ กรภัค จ้ายประยูร (๒๕๔๙) รัตนา ศิริคุปต์ (๒๕๕๐) และวิริยะ สว่างโชติ (๒๕๔๓) ต่างเสนอผลการวิจัยที่คล้ายคลึงกันในประเด็นเรื่องการจัดการศึกษาหรือการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมประชาธิปไตยว่าควรเน้นการใช้กิจกรรมกลุ่มเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมโดยเน้นที่การเรียนรู้ร่วมกัน ผ่านการปลูกมโนธรรมสำนึก และการจัดกระบวนการเรียนรู้ควรเน้นที่การตั้งคำถาม การเสวนา การเรียนรู้ร่วมกันโดยการปฏิบัติและการพิจารณาอย่างใคร่ครวญ

ขั้นตอนของการพัฒนากลุ่ม ประกอบด้วย ๔ ขั้นตอน คือ ๑) ขั้นก่อรูป เป็นขั้นเริ่มต้นในการทำความรู้จัก เน้นการสร้างบรรยากาศที่เป็น

กันเอง ๒) ขั้นจูงใจ เป็นขั้นตอนที่ยุ่งยากที่สุด ภายในกลุ่มจะมีความตึงเครียด เพราะสมาชิกภายในกลุ่มจะคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตนมากกว่าผลประโยชน์ของกลุ่ม ๓) ขั้นแบบแผน สมาชิกมีการประนีประนอมกันมากขึ้น ความขัดแย้งน้อยลง ความร่วมมือมีมากขึ้น แต่ละคนเริ่มมั่นใจกับบทบาทของตนเองภายในกลุ่ม เริ่มคุ้นเคยกันและสนุกละเล่นมากขึ้น และ ๔) ขั้นการปฏิบัติ สมาชิกในกลุ่มมั่นใจซึ่งกันและกันไม่เกรงกลัวต่อความเสี่ยง สมาชิกในกลุ่มเข้าใจและมองเห็นความสำคัญของบุคคลและกระบวนการกลุ่มมากขึ้น

ประโยชน์ของกระบวนการกลุ่มมีมากมาย โดย สีสานกรณ์ นาครทรรพ (๒๕๓๙) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้ผ่านกระบวนการกลุ่มที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณสมบัติที่พึงประสงค์หลายประการ ได้แก่ ๑) การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และการยอมรับมติที่ประชุม อันเป็นพฤติกรรมที่แสดงถึงความเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริง ๒) การรู้จักผ่อนปรน รู้จักประนีประนอมต่อกันและกัน ในการแก้ไขปัญหาข้อขัดแย้งต่างๆโดยสันติวิธี ซึ่งรวมถึงการรู้จักให้อภัย มีเมตตา และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ๓) ความมีวินัยและความรับผิดชอบต่อกันในการร่วมให้ข้อคิดเห็นและร่วมดำเนินการตามที่ตกลงกันไว้ ๔) ความสามัคคี รู้จักการทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ เน้นความร่วมมือมากกว่าการแข่งขัน

นอกจากนี้ งานวิจัยของ จริณญารักษ์ ชัยมงคล (๒๕๕๑) ยังพบว่ากระบวนการกลุ่มทำให้นักเรียนมีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในด้านวินัยของโรงเรียนมีความรับผิดชอบ ใฝ่รู้ มีความสามัคคี มีทักษะการทำงานร่วมกัน และมีความเป็นประชาธิปไตย อันนำไป

สู่บรรยากาศในการเรียนรู้ที่ไม่ตึงเครียดส่งผลให้นักเรียนเรียนอย่างมีความสุข และในงานของยิ่ง กิริตบุรณะ (๒๕๔๔) ยังกล่าวว่ากระบวนการกลุ่มสามารถทำให้เกิดบรรยากาศการทำงานแบบร่วมมือได้อีกด้วย โดยกิจกรรมที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้ที่เน้นกระบวนการกลุ่มมีหลายวิธี เช่น เกม บทบาทสมมติ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นผ่านกรณีตัวอย่าง และการอภิปรายกลุ่ม เป็นต้น (สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ, ๒๕๔๕)

สรุปคือ กระบวนการกลุ่มสามารถทำให้เกิดการพัฒนาวิถีประชาธิปไตยได้ จากงานวิจัยชิ้นต่างๆรวมทั้งข้อเสนอของครูโดยตรงด้วย ขณะเดียวกันผู้เรียนรู้ก็มีความชื่นชอบการทำงานและเรียนรู้ผ่านกระบวนการกลุ่มและส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศแห่งความร่วมมือสูงด้วยโดยกระบวนการสร้างสรรค์ละครนั้นจัดเป็นเครื่องมือการเรียนรู้ในการจัดกระบวนการกลุ่มได้ด้วย

การเรียนรู้ตามแนวคิด Constructivism เพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยผ่านการสร้างสรรค์ละคร

การสร้างสรรค์ละครจัดเป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นการเรียนรู้แบบกระบวนการกลุ่มที่พัฒนาความคิด จิตสำนึก ผ่านการเรียนรู้ตามแนวคิด Constructivism เพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยโดยมีขั้นตอนการเรียนรู้ดังนี้

๑) ขั้นนำ (Orientation) เป็นขั้นที่ผู้เรียนจะรับรู้ถึงจุดมุ่งหมายและมีแรงจูงใจในการเรียนบทเรียนคือ ขั้นเตรียมการแสดง (Pre-Production) อันประกอบไปด้วย การชี้แจงถึงเป้าหมายในการสร้างสรรค์ละครเพื่อการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตย การเลือกกลุ่มและสมาชิกในกลุ่มเพื่อสร้างสรรค์

ละคร การเลือกเรื่องที่จะแสดง การแบ่งหน้าที่ การกำหนดขอบเขตของบทบาทและหน้าที่ของทีมงาน

๒) ขั้นล้วงความคิดหรือขั้นทบทวนความรู้เดิม (Elicitation of The Prior Knowledge) เป็นขั้นที่ผู้เรียนแสดงออกถึงความรู้ความเข้าใจเดิมที่มีอยู่เกี่ยวกับกระบวนการสร้างสรรค์ละคร อาทิ ขั้นตอนการสร้างสรรค์ละคร ประเภทของละคร บทบาทและหน้าที่ของทีมงานฝ่ายต่างๆ เป็นต้น และล้วงความคิดหรือทบทวนความรู้ที่ผู้เรียนมีอยู่ เช่น ลักษณะและองค์ประกอบของวิถีประชาธิปไตย พฤติกรรมที่สะท้อนวิถีประชาธิปไตย เป็นต้น โดยมีวิธีการให้ผู้เรียนแสดงออกได้หลายแนวทาง อาทิ การอภิปรายกลุ่ม การเขียน การนำเสนอด้วยเทคนิคผังกราฟฟิก (Graphic Organizers) ซึ่งในขั้นตอนนี้จะทำให้เกิดความขัดแย้งทางปัญญา (Cognitive Conflict) หรือเกิดภาวะไม่สมดุล (Un-Equilibrium) อันจะนำไปสู่การปรับโครงสร้างทางปัญญาและนำมาซึ่งความรู้ในภายหลัง

๓) ขั้นปรับเปลี่ยนแนวความคิด (Turning Restructuring of Ideas) นับเป็นขั้นตอนที่สำคัญหรือเป็นหัวใจสำคัญตามแนว Constructivism ขั้นนี้ประกอบด้วยขั้นตอนย่อย ดังนี้

ก. ทำความกระจ่างและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันและกัน (Clarification And Exchange of Ideas) ผู้เรียนจะเข้าใจได้ดีขึ้นเมื่อได้พิจารณาความแตกต่างและความขัดแย้งระหว่างความคิดของตนเองกับของคนอื่น โดยกระทำผ่านขั้นตอนการสร้างสรรค์ละครทั้ง ๓ ขั้นตอน คือ

๑) ขั้นตอนเตรียมการแสดง (Pre-Production) อันประกอบไปด้วย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเตรียมงานทั้งการเตรียมบทละคร เตรียมนักแสดง การซ้อม การกำกับการแสดง การเตรียมเสื้อผ้า ฉาก แสง เสียง โปสเตอร์ การโฆษณา เป็นต้น ซึ่งในขั้นตอนนี้จะทำให้เกิดพฤติกรรมที่เป็นทักษะด้านการอยู่ร่วมกับผู้อื่น และทำให้เกิดทักษะด้านบุคคล อันเป็นพฤติกรรมที่สะท้อนวิถีประชาธิปไตยด้วย

๒) ขั้นตอนการแสดง (Production) เป็นขั้นของการสื่อสารและแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยตรงระหว่างผู้แสดงกับผู้ชม อันจะทำให้เกิดการยอมรับในความแตกต่างหลากหลายที่จะมาพร้อมกับปฏิริยาตอบกลับของผู้ชมขณะชมละครด้วย

๓) ขั้นตอนหลังการแสดง (Post – Production) เป็นขั้นของการประเมินผล คือ ประชุม สรุปงานนำปัญหาที่พบเจอระหว่างการทำงานมาสรุปและประมวลเพื่อใช้แก้ไขในงานชิ้นต่อไป รวมถึงนำผลที่ได้รับจากการวิจารณ์ของผู้ชมมาเป็นกรณีศึกษาความสำเร็จและนำไปแก้ไขในครั้งต่อไปได้อีกด้วยในขั้นตอนนี้จะสามารถทำให้ผู้สร้างสรรค์งานละครลดข้อผิดพลาดของตนด้วยการรับฟังสิ่งที่ผิดพลาดระหว่างทำงานหรือระหว่างแสดงที่สะท้อนมาจากคนทำงานร่วมกันหรือผู้ชมละครด้วยใจที่เปิดกว้าง ทำให้เรายอมรับความแตกต่างหลากหลายทางความคิดได้ และเมื่องานสำเร็จออกมาแล้วจะทำให้ผู้ร่วมกิจกรรมในการสร้างสรรค์เกิดความเชื่อมั่นในตนเองซึ่งคุณสมบัติประการนี้ เป็นพื้นฐานสำคัญต่อการที่จะช่วยให้เด็กปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข และความเชื่อมั่นในตนเองจะทำให้เด็กรู้สึกเป็นตัวของตัวเอง กล้าคิด กล้าตัดสินใจ กล้าพูด กล้าแสดงออก สามารถเผชิญ

ปัญหาได้โดยไม่วิตกกังวล อันจะนำไปสู่ภาวะการพึ่งตนเองได้ (ภรณ์ คุรุรัตน์, ๒๕๓๕) และในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้นี้จะนำไปสู่วิถีประชาธิปไตยในเรื่องการเคารพในความแตกต่างหลากหลายได้

ข. การสร้างความคิดใหม่ (Construction of New Ideas) จากการอภิปรายและทดลองสร้างสรรค์ละครจนเกิดการกำหนดความคิดใหม่หรือความรู้ใหม่ขณะสร้างสรรค์ละคร โดยความคิดหรือความรู้ที่เกิดขึ้นนั้นเป็นเชิงพฤติกรรมที่สะท้อนวิถีประชาธิปไตยหรืออาจเกิดผลในทางตรงกันข้ามกับวิถีประชาธิปไตย ทั้งนี้ล้วนเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ระหว่างสร้างสรรค์ละครทั้งสิ้น

ค. ประเมินความคิดใหม่ (Evaluation of The New Ideas) โดยการทดลองหรือการคิดอย่างลึกซึ้ง ผู้เรียนควรหาแนวทางที่ดีที่สุดในการทดสอบความคิดหรือความรู้ในขั้นตอนนี้ผู้เรียนอาจจะรู้สึกไม่พึงพอใจความคิดความเข้าใจที่เคยมีอยู่ เนื่องจากหลักฐานการทดลองสนับสนุนแนวคิดใหม่มากกว่าอันเกิดจากกระบวนการสร้างสรรค์ละครทั้ง ๓ ขั้นตอน

๔) ขั้นนำความคิดไปใช้ (Application of Ideas) เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนมีโอกาสนำแนวคิดหรือความรู้ความเข้าใจที่พัฒนาขึ้นมาใหม่ในสถานการณ์ต่างๆ ขณะที่อยู่ในกระบวนการสร้างสรรค์ละครทั้งที่คุ้นเคย และไม่คุ้นเคย ไปใช้เพื่อให้กระบวนการสร้างสรรค์ละครดำเนินต่อไป เป็นการแสดงว่าผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมาย หรือในทางตรงกันข้าม อาจเกิดผลการเรียนรู้แบบใหม่ที่ไม่เกิดวิถีประชาธิปไตยก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขั้นตอนของการสร้างความคิดใหม่ และประเมินความคิดใหม่ ว่าผู้เรียนรู้ได้เรียนรู้สิ่งใด ในสภาพแวดล้อมหรือในความสัมพันธ์ทางอำนาจแบบใด

๕) ขั้นทบทวน (Review) เป็นขั้นตอนสุดท้าย ผู้เรียนจะได้ทบทวนว่า ความคิด ความเข้าใจของเขาได้เปลี่ยนไป โดยการเปรียบเทียบความคิดเมื่อเริ่มต้นบทเรียนกับความคิดของเขาเมื่อสิ้นสุดบทเรียน โดยผ่านการสะท้อนตนเองในรูปแบบที่หลากหลาย อาทิ การบันทึกไดอารี การบอกเล่า การวาดรูป เป็นต้น ความรู้ที่เกี่ยวกับวิถีประชาธิปไตยที่ผู้เรียนสร้างด้วยตนเอง

ขณะสร้างสรรค์ละครนั้นจะทำให้เกิดโครงสร้างทางปัญญา (Cognitive Structure) ปรากฏในช่วงความจำระยะยาว (Long-Term Memory) เป็นการเรียนรู้ที่มีความหมาย ผู้เรียนสามารถจำได้ถาวรและสามารถนำไปใช้ได้ สถานการณ์ต่าง ๆ รวมทั้งนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

สามารถสรุปขั้นตอนการสร้างสรรค์ละครเพื่อการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยได้ดังนี้

ขั้นตอนการสร้างสรรค์ละครเพื่อการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยของเยาวชน		
๑. ขั้นเตรียมงาน	๒. ขั้นการแสดง	๓. ขั้นประเมินผล
- พิจารณาความสนใจจากเยาวชน - เติมฐานความรู้ที่จำเป็น	- กระตุ้นความคิดถึงเป้าหมาย การสื่อสาร	- ตั้งวัตถุประสงค์และรูปแบบการประเมินผล
- ประชุมระดมความคิดเพื่อเลือกรูปแบบและเนื้อหาการแสดง - เก็บข้อมูลเพิ่มเติมผ่านการสืบค้น	- ทำสมาธิ ทบทวนการแสดง ทบทวนบทบาทและหน้าที่ของตน	- สะท้อนตนเอง ผ่านหลากหลายรูปแบบ เช่น การบอกเล่า การเขียนแบบสะท้อน เป็นต้น
- แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ประสานงาน สมาชิกกลุ่มสร้างสรรค์ - เปิดโอกาสการมีส่วนร่วม เช่น การคัดเลือกทีมงาน การซ้อม การสร้างบท การสร้างองค์ประกอบศิลป์ การบริหารจัดการ การประชาสัมพันธ์ เป็นต้น	- สื่อสารกับผู้ชม - รับปฏิกริยาย้อนกลับจากผู้ชม	- แลกเปลี่ยนความคิดเห็น สะท้อนกันและกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม พุดคุยถึงบทเรียนต่างๆ ที่ได้จากการสร้างสรรค์
- ซ้อมแบบต่อเนื่อง (Runthrough) - หาบุคคลช่วยดูงานและแนะนำแก้ไข อาทิ อาจารย์ รุ่นพี่ ที่ปรึกษา ชาวบ้าน เป็นต้น	- แก้ปัญหาเฉพาะหน้าขณะแสดง - ปรับเปลี่ยน -รับผิดชอบตามหน้าที่เพื่อส่วนรวม	- ปรับเปลี่ยนแนวคิดและนำไปใช้รอบต่อไป เรื่องต่อไป หรือนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน
- ซ้อมใหญ่ (Rehearsal)	- พุดคุยหลังละครจบ เพื่อทบทวนสิ่งที่ได้ทำในรอบนั้นๆ	- ทบทวนการเรียนรู้ทั้งหมด - ถอดบทเรียน

นอกจากนี้ ในแต่ละขั้นตอนยังประกอบไปด้วยการบริหารคน บริหารงานสร้างสรรค์ และบริหารพื้นที่และเวลา และมีการใช้อำนาจทั้งในเรื่องของการควบคุมคน ความคิด พื้นที่ และเทคโนโลยี โดยความสัมพันธ์ของอำนาจในรูปแบบต่างๆ ที่เกิดดุลยภาพก็สามารถทำให้เกิดวิถีประชาธิปไตยขณะสร้างสรรค์ละครได้ ขณะเดียวกันก็อาจไม่เกิดวิถีประชาธิปไตยได้หากเกิดการใช้อำนาจแบบขาดดุลยภาพ โดยการควบคุมทั้งหมดนี้กระทำผ่านกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์ อาทิ พฤติกรรม การแสดงออก การใช้ภาษา เหตุการณ์ต่างๆ ที่ส่งผล และความสัมพันธ์ต่างๆ เป็นต้น

บทสรุป

หากบุคคลได้พัฒนาการคิด การเข้าใจผู้อื่น และการมีส่วนร่วมกับผู้อื่นผ่านกระบวนการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มในกระบวนการสร้างสรรค์ละคร จะทำให้มีจิตลักษณะเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ขณะเดียวกันก็จะส่งผลให้มีพฤติกรรมหรือวิถีประชาธิปไตยมากขึ้นด้วยกระบวนการสร้างสรรค์ละครจึงเป็นเครื่องมือหนึ่งที่สามารถพัฒนาการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยของเยาวชนได้ ดังนี้

๑) การสร้างสรรค์ละครเป็นกระบวนการกลุ่มที่สามารถทำให้เกิดการพัฒนาวิถีประชาธิปไตยในด้านพฤติกรรมได้ จากงานวิจัยชิ้นต่างๆ รวมทั้งครูที่เสนอให้จัดกระบวนการเรียนรู้ผ่านกระบวนการกลุ่ม ซึ่งส่งผลให้ผู้เรียนรู้ชื่นชอบด้วย

๒) การสร้างสรรค์ละครเป็นกระบวนการกลุ่มตามแนวทฤษฎีการเรียนรู้แบบ Constructivism ที่สามารถพัฒนาการคิดอันเป็นองค์ประกอบของวิถีประชาธิปไตยด้านปัญญาได้

๓) การสร้างสรรค์ละครเป็นกระบวนการกลุ่มที่สามารถสร้างจิตสำนึกอันเป็นพื้นฐานขององค์ประกอบในวิถีประชาธิปไตยด้านจิตใจให้เกิดขึ้นได้ กอปรกับหากต้องการพัฒนาจิตลักษณะของความเป็นประชาธิปไตยหรือจิตสำนึกทางการเมืองอันจะนำไปสู่พฤติกรรมหรือวิถีประชาธิปไตยสามารถกระทำได้ด้วยการสร้างจิตลักษณะ ๓ ประการของทฤษฎีต้นไม้งจริยธรรมของ ดวงเดือน พันธุมนาวิน ซึ่งประกอบด้วย ความสามารถด้านการรู้คิดสูง สุขภาพจิตดี รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา (Empathy) และมีประสบการณ์ทางสังคมสูง โดยภาวะการรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา (Empathy) นั้นพบได้ในกระบวนการของละคร

การพัฒนาเยาวชนเพื่อให้มีวิถีประชาธิปไตยนั้นควรจัดขึ้นสำหรับเยาวชนอายุระหว่าง ๑๔-๑๘ ปี เพราะเป็นช่วงที่มีการพัฒนาความคิดทางการเมืองที่เป็นนามธรรม และสามารถคิดเชิงซับซ้อนได้ กอปรกับเป็นวัยที่กำลังหาความหมายให้กับชีวิตและกำลังก่อร่างตัวตน (Identity) จึงต้องการการแสดงออกและต้องการการยอมรับจากสังคมสูง กระบวนการที่จะใช้พัฒนาวิถีประชาธิปไตยนั้นควรเป็นการพัฒนาการคิดและจิตสำนึกอันจะนำไปสู่วิถีปฏิบัติได้โดยผ่านกระบวนการกลุ่มที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จากการมีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาวิถีประชาธิปไตยได้ดังที่งานวิจัยทั้งหลายได้แสดงไว้ ซึ่งการพัฒนาวิถีประชาธิปไตยด้วยกระบวนการกลุ่มนั้นสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ตามแนว Constructivism อีกทั้งการเรียนรู้ในลักษณะนี้จะสามารถทำให้คนเกิดภาวะสร้างความรู้ด้วยตนเองจากการลงมือทำ จึงทำให้เกิดคุณลักษณะคิดเป็น ทำเป็น ผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่ม และยังทำให้ผู้เรียนรู้เกิดความภาคภูมิใจ

ที่สามารถสร้างความรู้ด้วยตนเองอันจะนำไปสู่การมีความเชื่อมั่นในตนเอง (Self-Esteem) และนำไปสู่การพึ่งพาตนเองได้ในที่สุด นอกจากนี้การเรียนรู้ในลักษณะนี้จะให้ผลที่คงทนยาวนาน และกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้เกิดความสนใจที่จะเรียนรู้ด้วย

๔) ละครเป็นกิจกรรมที่ใช้กระตุ้นจิตสำนึกพัฒนาการคิด และการร่วมมือกันทำงานผ่านกระบวนการกลุ่ม ด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การแสดงความคิดเห็นและรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น การเอาใจเขามาใส่ใจเรา การคิด การเผชิญปัญหา การรับผิดชอบ และอื่นๆอีกมากมาย

๕) การประเมินผลการเรียนรู้วิถีประชาธิปไตยของเยาวชนผ่านการสร้างสรรค์ละครตามทฤษฎีการเรียนรู้แบบ Constructivism จะเน้นที่การประเมินผ่านกระบวนการ โดยผลการเรียนรู้ที่ได้ของผู้เรียนรู้จะแตกต่างกันและอาจถึงขั้นที่ไม่สามารถพัฒนาได้ตามเป้าหมายที่วางไว้ เพราะผู้เรียนรู้แต่ละคนมีความสามารถในการเรียนรู้แตกต่างกันและประสบการณ์หรือความรู้เดิมก็แตกต่างกันด้วย การประเมินตามแนวคิดนี้ที่ใช้

กระบวนการกลุ่มเป็นหลักในการพัฒนาจึงเน้นไปที่การพิจารณากระบวนการเรียนรู้มากกว่าจะดูผลลัพธ์เชิงเนื้อหาผ่านการสะท้อนตนเองด้วยการเขียนบันทึกไดอารี่ (Diary) หรือเจอร์นัล (Journal) ขึ้นอยู่กับว่าต้องการทราบพัฒนาการของกระบวนการเรียนรู้หรือทราบพัฒนาการของกระบวนการคิด หรืออาจใช้ทั้งสองอย่างผสมกันก็ได้

จึงสรุปได้ว่า แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาวิถีประชาธิปไตยของเยาวชนนั้น ควรใช้กิจกรรมที่อาศัยกระบวนการกลุ่มเพื่อพัฒนาการคิดและจิตสำนึก กับเยาวชนอายุระหว่าง ๑๔-๑๘ ปี ผ่านกระบวนการทำงานร่วมกันหรือผ่านการสร้างสรรค์โครงการ เช่น การสร้างสรรค์ละครเป็นต้น และใช้กระบวนการสะท้อนตนเองผ่านการเขียนบันทึกหรือเจอร์นัลเพื่อทราบกระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนรู้ที่ผ่านกระบวนการพัฒนาวิถีประชาธิปไตยเพื่อเป็นการประเมินผลการเรียนรู้ด้วย

รายการอ้างอิง

- กรภัค จ้ายประยูร. (๒๕๔๙). *การนำเสนอแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อเสริมพลังอำนาจภาคประชาชนด้านความเป็นประชาธิปไตย*. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาพัฒนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คลังสมอง, สถาบัน. (๒๕๔๙). *รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยนโยบายการส่งเสริมศิลปะการละครเพื่อ การพัฒนาเยาวชน*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- จริญญารักษ์ ชัยมงคล. (๒๕๕๐). *การปรับพฤติกรรมการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์โดยใช้กระบวนการกลุ่มสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนแม่ดินวิทยา*. การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต, สาขาวิชาคณิตศาสตร์ศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

จรรยา ศรี มาติลโกวิท และคณะ. (๒๕๕๐). *การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย*.

กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการวิจัยรัฐสภา สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

ฉวีวรรณ กินาวงศ์. (๒๕๒๐). *การละครสำหรับครูประถม*. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (๒๕๔๑). *เพลิน*. กรุงเทพมหานคร: พี. เพรส.

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (๒๕๔๕). *New Social Movements: ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่*. กรุงเทพมหานคร: วิชาษา.

โชคก เก่งเชตรกิจ และผดุง อารีพันธุ์. (๒๕๒๙). *ความรู้พื้นฐานทางศิลปกรรม*. กรุงเทพมหานคร: เสริมวิทย์บรรณาคาร.

ทศนา แคมมณี และคณะ. (๒๕๔๔). *การคิดและการสอนคิด*. ใน พิมพ์พันธ์ เดชะคุปต์ (บรรณาธิการ). *นวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้สำหรับครูยุคปฏิรูปการศึกษา*, (๗๗-๑๐๐). กรุงเทพมหานคร: คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ธีรยุทธ บุญมี. (๒๕๔๗). *ประชาสังคม*. กรุงเทพมหานคร: สายธาร.

นรินทร์ชัย พัฒนพงศา. (๒๕๔๗). *การมีส่วนร่วม หลักการพื้นฐาน เทคนิค และกรณีตัวอย่าง*. เชียงใหม่: สิริลักษณ์การพิมพ์.

ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ. (๒๕๕๐). *การพัฒนาการคิด*. กรุงเทพมหานคร: เทคนิคพรินติ้ง.

ประเวศ วะสี. (๒๕๕๐). *การเมืองใหม่ที่ไม่ใช่เงินเป็นใหญ่*. กรุงเทพมหานคร: มติชน.

พารณ อิศรเสนา ณ อยุธยา และ จีระ หงส์ลดารมภ์. (๒๕๔๕). *ทรัพยากรมนุษย์พันธุ์แท้*. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพฯ: สู้ศตวรรษใหม่.

พระธรรมปิฎก [ป.อ.ปยุตโต]. (๒๕๔๖). *กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนสู่ประชาธิปไตย*. (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิก.

พิทยา ว่องกุล. (๒๕๔๒). *สร้างสังคมใหม่: ชุมชนาธิปไตย-ธัมมาธิปไตย*. กรุงเทพมหานคร: โครงการวิถีทรรศน์.

พุทธทาสภิกขุ. (๒๕๔๙). *ธรรมะกับการเมือง*. กรุงเทพมหานคร: เพชรประกาย.

ภรณ์ คุรุรัตน์. (๒๕๓๕). *การเล่นของเด็ก*. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

ยิ่ง กิริตบุญณะ. (๒๕๔๔). *ผลของการใช้แนวคิดการทำงานแบบร่วมมือในการดำเนินงานการศึกษา นอกกระบบโรงเรียน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษา นอกกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ยุค ศรีอาริยะ. (๒๕๕๒). *วิกฤติแฮมเบอร์เกอร์ สงครามครั้งสุดท้าย & การเมืองใหม่*. กรุงเทพมหานคร: เจียนเทียนเจิน.

รัตนา ศิริคุปต์. (๒๕๕๐). *ปัญหาการสร้างเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตยในโรงเรียนช่วงชั้นที่ ๑-๒ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาลพบุรี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.

- โรม วงศ์ประเสริฐ. (๒๕๕๕). *เทคนิคการจัดการเรียนรู้และพัฒนาผู้เรียนด้วยกิจกรรม*. กรุงเทพมหานคร: สถาพรบุ๊ค.
- ลิขิต อีรเวดิน. (๒๕๕๑). *วิวัฒนาการ การเมืองการปกครองไทย*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ว.วชิรเมธี, วุฒิพงษ์ เปรียบจริยวัฒน์ และอัญชลีพร กุสุมภ์. (๒๕๕๐). *ธัมมิกประชาธิปไตย*. กรุงเทพมหานคร: บ้านพระอาทิตย์.
- วิชาการ, กรม. (๒๕๕๒). *การสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาเด็กไทยด้านทักษะการคิด*. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.
- วิริยะ สว่างโชติ. (๒๕๕๓). *รายการวิทยุเพื่อเด็กและเยาวชนกับการพัฒนาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม*. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- วิทยากร เชียงกุล. (๒๕๕๔). *ทางรอดของประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: เรือนปัญญา.
- วัยญา ยัมยวน. (๒๕๕๗). *การวิเคราะห์ภูมิทัศน์ของปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการคิดวิจารณ์*. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศิริกาญจน์ โกสุมภ์ และดารณี คำวังนง. (๒๕๕๙). *สอนเด็กให้คิดเป็น*. (พิมพ์ครั้งที่ ๕). กรุงเทพมหานคร: เมธีทิปส์.
- ศรีประภา เพ็ชรมิศรี. (๒๕๕๓). *สิทธิพลเมืองและความรับผิดชอบสาธารณะ*. ใน อนุชาติ พวงสำลี (บรรณาธิการ). *พลเมืองไทย ณ จุดเปลี่ยนศตวรรษ (๕๕-๗๐)*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม.
- ลีลาภรณ์ นาคทรพร. (๒๕๓๙). *การศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน*. เอกสารสืบเนื่องจากการประชุมเรื่อง การศึกษากับการวิจัยเพื่ออนาคตของประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุชา จันทน์เอม. (๒๕๒๙). *จิตวิทยาวัยรุ่น*. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ. (๒๕๕๕). *๑๙ วิธีจัดการเรียนรู้: เพื่อพัฒนาความรู้และทักษะ*. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์.
- สิริวรรณ ศรีพหล. (๒๕๕๗). *รายงานการวิจัยเรื่อง การพัฒนาจิตสำนึกความเป็นพลโลกสำหรับเยาวชนตามแนว พุทธธรรม*. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- อมร รักษาสิทธิ์ และคณะ. (๒๕๕๓). *ประชาธิปไตย อุดมการณ์ หลักการ และแบบอย่างการปกครองหลายประเทศ*. (พิมพ์ครั้งที่ ๒). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เอกศักดิ์ ยุกตะนันท์. (๒๕๕๗). *รายงานวิจัยเรื่อง การศึกษาเพื่อพัฒนาด้านแบบของกิจกรรมเพื่อการปลูกฝังทัศนคติและวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยสำหรับชุมชนประชาธิปไตยในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา*. ม.ป.ท.: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (๒๕๕๕). *การเมืองของพลเมือง*. (พิมพ์ครั้งที่ ๓). กรุงเทพมหานคร: คบไฟ.

ผู้เขียน

อาจารย์ ดร. กฤษมา เทพรัักษ์ หัวหน้าสาขาวิชาศิลปการละคร ภาควิชาศิลปการแสดง
คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๐๐
อีเมล: ktdrama@yahoo.com

อาจารย์ ดร. อุบลวรรณ หงษ์วิทยากร อาจารย์ประจำสาขาวิชาพัฒนศึกษา ภาควิชานโยบาย การจัดการ
และความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร
๑๐๓๓๐ อีเมล: ubonnan__h@yahoo.com